

Marek Florek

**Badania ratownicze na cmentarzysku kultury pomorskiej w Kornacicach
stan. 1, gm. Opatów, woj. tarnobrzeskie**

Cmentarzysko kultury pomorskiej (stan. 1) w Kornacicach położone jest na wschodnim krańcu wsi, przy drodze lokalnej z Lipowej do Bogusławic, na północnych stokach cypla utworzonego przez dolinę rzeczki Przepaść (dopływ Kamiennej) i uchodzący do niej niewielki epizodyczny, bezimienny ciek (ryc. 1). Cmentarzysko zostało odkryte przypadkowo podczas prac rolnych jesienią 1988 r., kiedy to orki natrafiono na co najmniej 1 grób popielnicowy w obstawie kamiennej. Wydobyte przez przypadkowy odkrywca naczynia uległy wówczas zniszczeniu. W połowie listopada 1994 r. do Konserwatora Zabytków Archeologicznych w Tarnobrzegu zgłoszono fakt natrafienia na dwa kolejne groby. Po przybyciu na miejsce stwierdzono, że w czasie jesiennej orki uszkodzone przez pług zostały górne partie dwóch grobów podkloszowych w obstawie kamiennej, zaś na podstawie występowania skupisk kamieni można zlokalizować kolejne obiekty. Mimo wyjątkowo niesprzyjających warunków atmosferycznych podjęto krótkie, 2 dniowe (15 i 23 listopada) badania ratownicze, w trakcie których zabezpieczono i do końca wyeksplorowano groby odkryte przypadkowo (groby nr 1 i 2) oraz przebadano 3 kolejne (nr 3, 4, 5) (ryc. 2).

Wszystkie odkryte groby, nawet te odsłonięte przypadkowo i naruszone przez orkę były bardzo dobrze zachowane *in situ* — praktycznie nie nosiły żadnych śladów uszkodzeń „zewnątrznych”. Jedynie w przypadku grobu nr 5, dno klosza pod ciężarem przykrywających go kamieni załamało się i wpadło do wnętrza rozbijając misę przykrywającą popielnicę i uszkadzając wylew tej ostatniej. Natomiast stan zachowania samych naczyń był bardzo zróżnicowany, co wynikało głównie z ich cech technologicznych, przede wszystkim stopnia wypalenia i rodzaju użytej w glinie domieszki, w mniejszym stopniu z warunków środowiskowych w jakich się znajdowały. Część odkrytych naczyń, zarówno kloszy jak i popielnic, w mniejszym stopniu mis, była wykonana z gliny o bardzo dużej ilości grubo- i średnioziarnistej domieszki schudzącej oraz źle wypalona, często wręcz jedynie poduszona w ogniu. W takich wypadkach ścianki i dna naczyń, stykające się bezpośrednio z otaczającą ziemią, ulegały samoistnej destrukcji (rozłożeniu) w wilgotnym śro-

dowisku. W trakcie samych badań wyeksplorowanie z poszczególnych grobów całych naczyń dodatkowo utrudniały warunki atmosferyczne, a przede wszystkim przemarznięcie wierzchnich i znaczna wilgotność głębszych warstw gleby. Również późniejsze próby mycia i czyszczenia niektórych naczyń, już w trakcie opracowywania, często kończyły się kolejnymi uszkodzeniami. Wszystko to spowodowało, że mimo iż groby (pomijając 2 odkryte przypadkowo) były jako takie nieuszkodzone, to część wchodzących w ich skład naczyń musiała być rekonstruowana w oparciu o polową dokumentację rysunkową i fotograficzną zaś w wypadku popielnicy z grobu nr 3 (nienaruszonego) nie była możliwa nawet pełna rekonstrukcja rysunkowa.

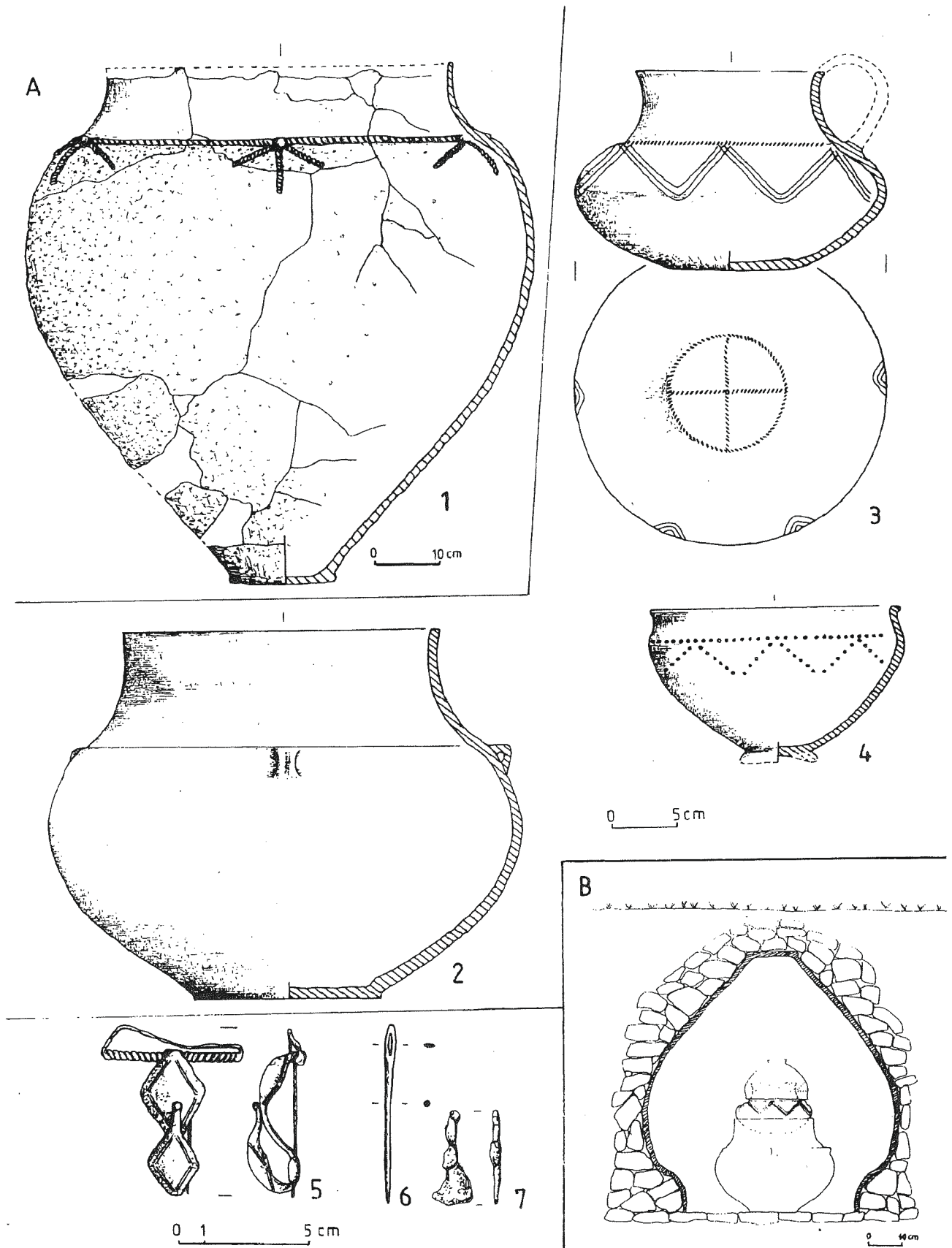
MATERIAŁY

Grób nr 1 (podkloszowy)

Odkryty i częściowo uszkodzony (górną partią klosza) podczas orki. Zarysy jamy grobowej nie były czytelne. Na głębokości około 100 cm, na bruku z płaskich kamieni ustawione było duże naczynie wazowate wypełnione kośćmi (popielnica 1). Na nim stało drugie naczynie — dzbanek z ułamanym uchem, również wypełniony kośćmi, przykryte odwróconą do góry dnem misą. Całość nakrywał duży klosz obłożony z zewnątrz na całej swej wysokości ściśle do siebie dopasowanymi kamieniami (łupanymi płytami miejscowego piaskowca; tabl. I, B).

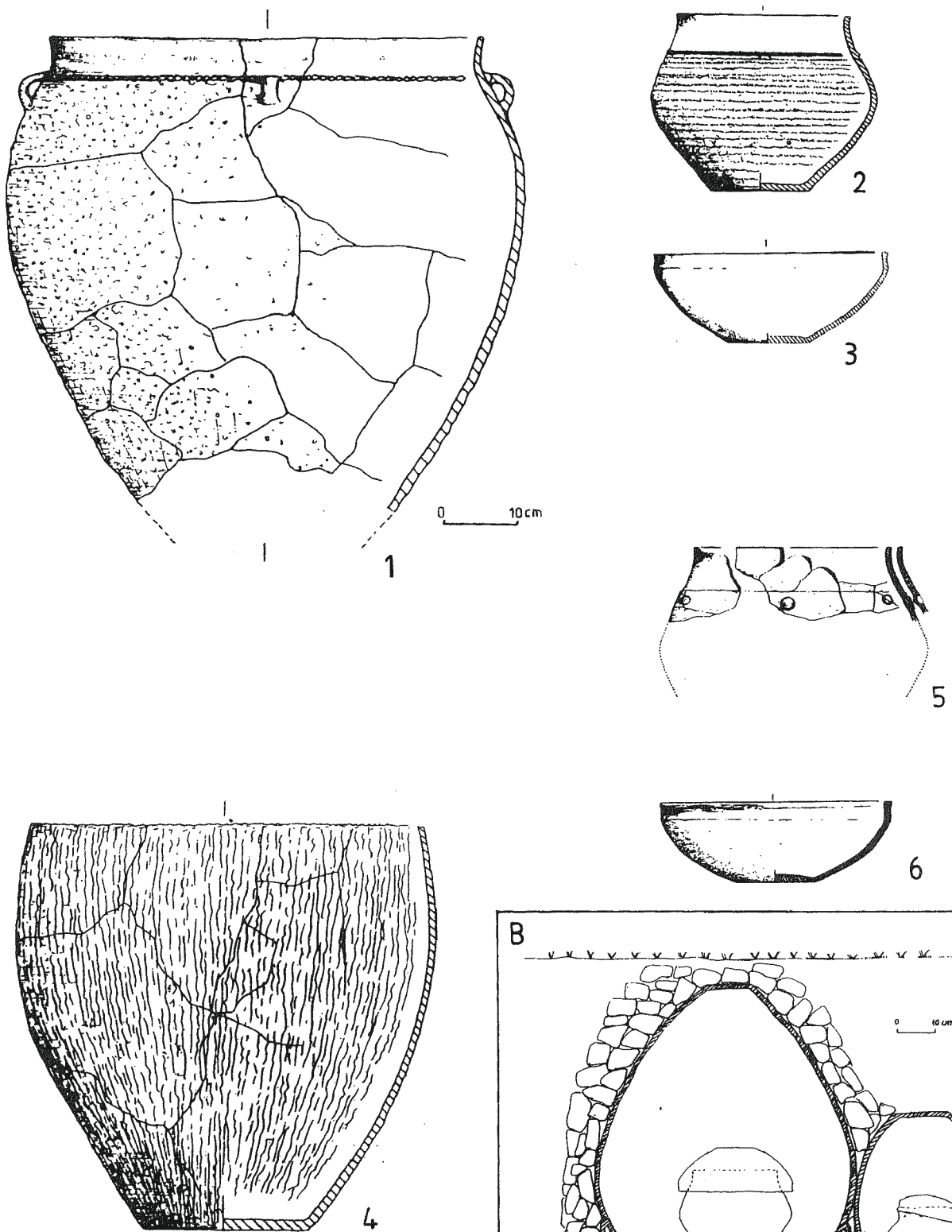
Inwentarz:

- klosz (tabl. I, A, 1) — duże naczynie baniaste, z chropowatym brzuścem i wyodrębnioną, łagodnie rozchyloną lejkowato, gładką szyjką (odmiana A1Vc wg Węgrzynowicz 1984/88, 17Dc1 wg S. Czopek 1992); na przejściu brzuśca w szyjkę plastyczny ornament pseudosznura z węzłami z których zwisają po 3 końce; powierzchnia zewnętrzna barwy jasnobrązowej (brzusiec) i czarnobruntnej (szyjka), powierzchnia wewnętrzna brunatnoczarna; glina z dużą ilością gruboziarnistego tłuczniaka; wypał dobry;
- popielnica 1 (tabl. I, A, 2) — duże naczynie wazowate, z największą wydętością brzuśca w połowie wysokości, łagodnie lejkowato rozchyloną szyjką, przejście brzuśca w szyjkę podkreślone niewielkim uskokiem, poniżej którego 3 niewielkie, symetrycznie rozmieszczone uszka (odmiana A1Ib wg T. Węgrzynowicz 1984/88, II5Ab wg S. Czopek 1992); powierzchnie zewnętrzne gładkie, wyświecone, koloru czarnego,

Tabl. 1. Kornacice, stan. 1. A. Inwentarz grobu nr 1; 1—4 ceramika, 5—7 żelazo. B. Rekonstrukcja grobu nr 1
 Taf. I. A. Grabinventar Nr. 1; 1—4 — Keramik, 5—7 — Bügeleisen. B. Rekonstruktion des Grabs Nr. 1
 Табл. I. A. Инвентарь погребения 1: 1—4 — керамика, 5—7 — железо. B. Реконструкция погребения 1

A

Tabl. II. Kornacice, stan. 1. A. Inwentarz grobu nr 2 (1—3) i nr 3 (4—6). B. Rekonstrukcja grobów nr 2 i 3
 Taf. II. A. Grabinventare Nr. 2 (1—3) und Nr. 3 (4—6). B. Rekonstruktion der Gräber Nr. 2 und 3
 Табл. II. А. Инвентарь погребений 2 (1—3) и 3 (4—6). В. Реконструкция погребений 2 и 3

Ryc. 5. Kornacice, stan. 1. Grób nr 5 w trakcie eksploracji — kloosz po usunięciu obstawy kamiennej Foto G. Komada
 Abb. 5. Kornacice, Fundstelle 1. Grab Nr. 5 während der Explorierung — Glocke nach der Beseitigung der Steinumrahmung
 Рис. 5. Корнацице, памятн. 1. Погребение 5 в процессе исследования — клеш после снятия каменного обеспечения

— misa (tabl. II, A, 6) — o profilu łagodnie esowatym, z znaczną krótką szyjką, lekko wychyloną na zewnątrz, zaokrągloną krawędzią (odmian B11d wg T. Węgrzynowicz 1984/88, III5Ab2 wg S. Czopek 1992); powierzchnia zewnętrzna czarnoszara, wewnętrzna szarobrunatna, glina z dużą ilością domieszki średnioziarnistej, wypał dość dobry.

Grób nr 4 (podkloszowy)

Zarysy jamy grobowej były nieczytelne. Na głębokości około 70 cm, na dużym, płaskim kamieniu ustawiona była popielnica wypełniona kośćmi, którą nakrywał odwrócony do góry dnem kloosz. Kloosz obłożony był z zewnątrz ściśle kamieniami, podobnie jak z przypadku grobów nr 1 i 2, lecz w przeciwieństwie do nich nie stał na bruku kamiennym. Odmienne niż we wcześniej omawianych grobach, popielnicy nie przykrywała misa. Przykryte kamieniami dno kloosza znajdowało się na głębokości około 15 cm.
 Inwentarz:

— kloosz (tabl. III, 1) — baniaste naczynie z największą wydętością brzuśca powyżej połowy wysokości, bez wyodrębnionej szyjki, z wychyloną na zewnątrz krawędzią, w całości chropowate (odmiana A1IVc wg T. Węgrzynowicz 1984/88, I2Ea1 wg S. Czopek 1992); powierzchnia zewnętrzna jasnobrązowa, wewnętrzna szarobrunatna i szara, glina z dużą ilością gruboziarnistego tłucznia, bardzo słabo wypalona, ścianki naczynia splekane, z łuszczącymi i kruszącymi się powierzchniami;

— popielnica (tabl. III, 2) — naczynie wazowate z największą wydętością brzuśca w połowie wysokości, z wyodrębnioną, podkreśloną lekkim uskokiem szyjką i wywiniętą na zewnątrz, pogrubioną, profilowaną krawędzią (zblizone do odmiany A11b wg T. Węgrzynowicz 1984/88 i II5B wg S. Czopek 1992, od których różni się uformowaniem krawędzi); powierzchnia zewnętrzna gładka, barwy brunatnoczerwonej, wewnętrzna barwy brunatnoszarej; glina z domieszką drobnoziarnistego tłucznia, wypał słaby, nierównomierny, powierzchnie łuszczące i kruszące się;

— 4 drobne fragmenty drutu brązowego.

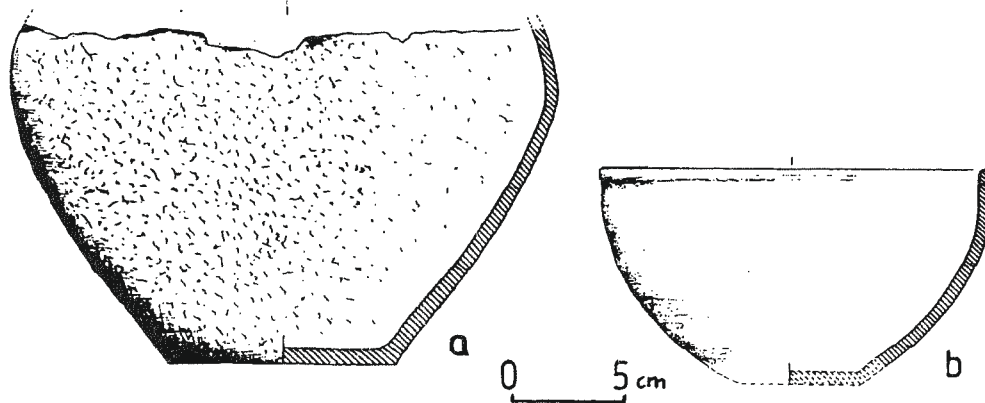
Grób nr 5 (podkloszowy)

Zarysy jamy grobowej nieczytelne. Na głębokości około 70 cm, na bruku z płaskich kamieni stał ustawiony do góry dnem kloosz pod którym znajdowały się przykryta misą popielnica. Kloosz od zewnątrz ściśle obłożony kamieniami. Pod ciężarem kamieni i ziemi dno kloosza pękło i wraz z kilkoma kamieniami wpadło do środka kloosza rozbijając misę i częściowo uszkadzając popielnicę.

Inwentarz:

— kloosz (tabl. III, 3) — przysadziste naczynie baniaste z największą wydętością brzuśca około połowy wysokości, pierwotnie z wyodrębnioną, zapewne gładką szyjką oddzieloną od brzuśca wąską listwą plastyczną, brzusec chropowate

Ryc. 6. Kornacice stan. 1. Materiały luźne
 Abb. 6. Kornacice, Fundstelle 1. Lose Materialien
 Рис. 6. Корнацицэ, памятн. 1. Вещевой материал

(odmiana A1Vb wg T. Węgrzynowicz 1984/88, 19C wg S. Czopek 1992); przed użyciem naczynia jako klosza szyjka została obłamana przez co zmieniły się proporcje — największa wydętość brzuśca znalazła się powyżej połowy wysokości — oraz charakter naczynia — stało się w całości chropowate (odmiana A1IVc wg T. Węgrzynowicz 1984/88, 12E wg S. Czopek 1992); powierzchnia zewnętrzna jasnobrunatna i brunatna, obmazywana ukośnie, wewnętrzna czarnoszara, glina z dużą ilością domieszki średnio i gruboziarnistego tłucznia, wypał dobry;

- popielnica (tabl. III, 4) — naczynie dwustożkowate, z największą wydętością brzuśca w połowie wysokości, podkreśloną wąską listwą plastyczną, dolna część obmazywana, górna część gładka, krawędź wylewu lekko wychylona na zewnątrz (zbliżone do odmiany A1Vb wg T. Węgrzynowicz 1984/88, II5Dc wg S. Czopek 1992); powierzchnia zewnętrzna na barwy szarobrazowej, łuszcząca i krusząca się, wewnętrzna barwy szarej, glina z liczną domieszką średnio i gruboziarnistego tłucznia, wypał bardzo słaby — naczynie właściwie jedynie podsuszone w ogniu; stan zachowania bardzo zły;
- misa (tabl. III, 5) — łagodnie esowata, z zaznaczoną krótką szyjką i wychyloną na zewnątrz krawędzią (odmian B1Id wg T. Węgrzynowicz 1984/88, II5Ab2 wg S. Czopek 1992); powierzchnia zewnętrzna barwy czarnoszarej, wewnętrzna szarej, glina z domieszką średnioziarnistego tłucznia, wypał słaby;
- fragment bliżej nieokreślonego przedmiotu kościanego (tabl. III, 6) — ułamek kościanej oprawki bądź okładziny, płaski, z nawierconymi otworkami różnej wielkości i falistą krawędzią;
- 3 fragmenty, częściowo nadtopione, cienkiego drutu brązowego.

Materiały luźne

Poza ceramiką z wymienionych wyżej grobów, z terenu cmentarzyska pozyskano jeszcze 2 naczynia (ryc. 6). Zostały one wyklejone z fragmentów wydobytych podczas prac polowych prawdopodobnie w sąsiedztwie grobu nr 1. Z całą pewnością znajdowały się one na zewnątrz klosza tego grobu, w pewnej od niego odległości i płycej niż bruk kamienny na którym stał klosz i popielnica. Wydaje się zatem, że nie wiążą się one z tym grobem, nie ma nawet pewności, że oba naczynia stanowią jeden zespół:

- misa (ryc. 6, a) — duża misa z zagiętym do wnętrza brzegiem, krawędź uszkodzona, niezachowana, chropowata w całości (odmian B1IVc wg T. Węgrzynowicz 1984/88, zbliżona do odmiany III2G wg S. Czopek 1992); powierzch-

nia zewnętrzna barwy jasnobrunatnej, wewnętrzna jasnoszarej, glina z domieszką drobno i średnioziarnistego tłucznia, wypał dobry;

- misa (ryc. 6, b) — półkulista, z lekko wywiniętą, pogrubioną krawędzią (odmiana B1Id wg T. Węgrzynowicz 1984/88, III1Gb2 wg S. Czopek 1992); powierzchnia wewnętrzna i zewnętrzna barwy jasnobrunatnej, glina z dodatkiem drobnego tłucznia i domieszki organicznej (drobna sieczka?), wypał dobry.

ANALIZA MATERIAŁU

Groby

Wszystkie odkryte dotychczas groby to typowe groby podkloszowe składające się z odwróconego do góry dnem klosza nakrywającego popielnicę przykrytą misą. Jedynie w grobie nr 4 brak było misy, natomiast w grobie nr 1 znajdowały się dwie, ustawione jedna na drugiej popielnice. Klosze i popielnice ustawione były na brukach z płaskich kamieni, ponadto klosze obłożone były ściśle do siebie przylegającymi kamieniami — grób z zewnątrz przypominał kamienny walec. Tylko klosz grobu nr 3 nie był w ten sposób zabezpieczony. W żadnym wypadku nie zaobserwowano śladów wkopu grobowego (jamy grobowej), co zapewne jest wynikiem trudnych warunków eksploracji grobów w trakcie badań ratowniczych.

Groby podkloszowe obwarowane kamieniami znane są z wielu stanowisk kultury pomorskiej (poza Pomorzem) z całego okresu trwania tej kultury (por. T. Malinowski 1969, s. 17—41). Z zasady jednak obwarowania ograniczają się do obłożenia klosza kilkoma, rzadziej kilkunastoma kamieniami. Najbliższą, zarówno terytorialnie jak i formalnie analogią do grobów z Kornacic jest odkryty w 1923 r. grób z Kichar gm. Dwikozy (J. Pietraszewski 1924, s. 121—123), nieco dalszą mogą być np. groby nr 49 i nr 70 z Sochaczewa-Trojanowa (H. Różańska 1962, s. 179 i ryc. 9). Specyficzną formą wydaje się grób nr 1, gdzie wystąpiły dwie popielnice ustawione jedna na drugiej. Pewną analogią może tu być grób nr 5 z cmentarzyska w Rzemieniu, tam jednak popielnica była ustawiona na odwróconym do góry dnem kloszu (S. Czopek 1992, s. 176, tabl. XXX, 4). Natomiast groby bardzo blisko siebie położone, często wręcz stykające się

kloszami nie należą do rzadkości (por. T. Malinowski 1969, s. 17—55). Odrębna sprawą jest, czy są to groby podwójne czy też pojedyncze, które przypadkowo (bądź celowo) zostały w ten sposób usytuowane względem siebie.

Pochówki

We wszystkich odkrytych w Kornacicach grobach w popielnicach znajdowały się przepalone czyste kości, praktycznie bez dodatku węgla czy popiołu drzewnego. Kości w naczyniach złożone były w porządku anatomicznym bądź przynajmniej kości czaszki znajdowały się powyżej. Z uwagi na nieprzeprowadzenie analiz antropologicznych, nie jest możliwe podanie ilości, wieku i płci zmarłych.

Ceramika

Z cmentarzyska pochodzi ogółem 17 naczyń, w tym 15 z 5 zespołów grobowych. Jest to zbyt mały zbiór by w oparciu o niego próbować tworzyć odrębną typologię ceramiki, tym bardziej, że istnieje już kilka schematów klasyfikacji typologicznej ceramiki kultury pomorskiej (por. M. Gądzikiewicz 1954, B. Zawadzka 1964, B. Chomentowska 1970, T. Węgrzynowicz 1984/88, R. Mycielska, Z. Woźniak 1990, S. Czopka 1992), w których większość form w Kornacic się doskonale mieści. Należy jednak zauważyć, że 2 naczynia — popielnice z grobów 4 i 5 — wyłamują się nawet z najpełniejszej, opartej o najbardziej metodologicznie dopracowane kryteria, klasyfikacji ceramiki kultury pomorskiej zaproponowanej ostatnio przez S. Czopka (1992, s. 31—39). Pewnym problemem jest również klasyfikacja klosza z grobu nr 5, gdyż w zależności czy będziemy go analizować w kształcie pierwotnym, czy w kształcie w jakim został włożony do grobu, reprezentuje on dwa różne typy. Podział typologiczny ceramiki z Kornacic wg schematów klasyfikacyjnych T. Węgrzynowicz (1984/88) i S. Czopka (1992) przedstawia tabela 1.

Pod względem funkcji spełnianej w grobie, naczynia z cmentarzyska to: klosze (5 egz.), popielnice (6 egz.), misy nakrywające popielnice (4 egz.). Funkcja 2 naczyń znalezionych poza zespołami jest nieznana.

A. Klosze

Występują w zasadzie dwa typy kloszy:

1. Naczynia z wyodrębnioną gładką szyjką i baniastym, chropowatym brzuścem (klosz z grobu nr 1 — tabl. IA, 1, klosz z grobu nr 2 — tabl. IIA1). Między sobą różnią się jedynie cechami drugorzędnymi: wysokością szyjki, obecnością bądź nie uszek, rodzajem listwy oddzielającej szyjkę od brzuśca.

2. Naczynia bez wyodrębnionej szyjki, w całości chropowate. Można tu wyodrębnić dwa warianty — naczynia stosunkowo smukłe, z wylewem o średnicy zbliżonej do największej wydętości brzuśca (klosz z grobu nr 3 — tabl. IIA, 4) i naczynia z wylewem o średnicy wyraźnie mniejszej od największej wydętości brzuśca (klosz z grobu nr 4 — tabl. III, 1 — oraz klosz z grobu nr 5 w postaci w jakiej się w nim znalazł, tzn. po odłamaniu szyjki —

Tabela 1

Klasyfikacja typologiczna ceramiki

nr grobu	Węgrzynowicz 1984/88	Czopka 1992
klosze		
nr 1	A1Vc	I7Dc1
nr 2	A1Vc	I10Dc1
nr 3	A1IVd	I2Ba1
nr 4	A1IVc	I2Ea1
nr 5	A1Vb* A1IVc**	I9C* I2E**
popielnice		
nr 1	A1Ib	II5Ab
nr 1	A2Ia	II1Ba1
nr 2	A1Vb	II5bc
nr 3	A1Ib	II5b
nr 4	A1Ib***	II5B***
nr 5	A1Vb***	II5Dc***
misy		
nr 1	B1Ic***	III5Ab2c1
nr 2	B1Id	III5Ab2
nr 3	B1Id	III5Ab2
nr 5	B1Id	III5Ab2
luźne 1	B1IVc	III2G
luźne 2	B1d	III1Gb2

* — z szyjką

** — bez szyjki

*** — zbliżone do danego typu

tabl. III, 3). Drugorzędnymi elementami różnicującymi mogą być sposób ukształtowania krawędzi (prosta, zdołbiona dołkami palcowymi itp.) bądź obmazywania (pionowy, ukośny, poziomy).

Klosze zarówno 1 jak i 2 typu są powszechne na cmentarzyskach kloszowych kultury pomorskiej.

B. Popielnice

Każda z 5 popielnic reprezentuje inny typ, chociaż wszystkie w zasadzie można zaliczyć do szeroko rozumianej grupy naczyń wazowatych (włączając do niej również dzbanki, zgodnie z sugestią S. Czopka — 1992, s. 31). Popielnice z grobów nr 1, 2 i 3 są formami typowymi dla kultury pomorskiej i mają liczne analogie na jej cmentarzyskach. Natomiast popielnice z grobów 4 i 5 posiadają cechy, które uniemożliwiają zaklasyfikowanie ich do wyróżnionych dotychczas odmian i wariantów ceramiki kultury pomorskiej. W wypadku popielnicy z grobu nr 4 (tabl. III, 2) jest to sposób uformowania krawędzi — nie występuje w tej kulturze, typowy natomiast dla ceramiki kultury przeworskiej z młodszego okresu przedrzymskiego (por. Godłowski 1981, s. 60 i tabl. I). Popielnicę z grobu nr 5 (tabl. III, 4) wyróżnia listwa plastyczna na największej wydętości brzuśca umieszczonej w połowie wysokości naczynia. Zbliżone naczynie znane jest z datowanego na III fazę cmentarzysk pomorskich na Mazowszu grobu nr 61 z Transboru (Dąbrowska 1977, tabl. III, 22), jednak tam listwa plastyczna umieszczona jest nieco powyżej największej wydętości brzuśca, inne są

też proporcje części chropowatej do gładkiej. Analogie do popielnicy z grobu nr 5 możemy natomiast znaleźć w ceramice grupy tarnobrzeskiej z okresu halsztackiego — np. bardzo podobny okaz znany jest ze stan. 1 w Knapach (K. Moskwa, 1976, ryc. 31, o).

C. Misy nakrywające popielnicę

Występują 2 odmiany mis:

1. Misy z płaskim dnem, o łagodnie esowatym profilu, z zaznaczoną krótką szyjką, o średnicach wylewu równych bądź minimalnie mniejszych od największej średnicy naczynia, niezdobione. Znane są one w 3 egzemplarzach (tabl. IIA, 3, 6, tabl. III, 5), różniących się jedynie bardzo nieznacznie proporcjami.

2. Misy na pustej nóżce. Znany jest tylko jeden egzemplarz, pochodzący z grobu nr 1 (tabl. IA, 4). Jest to misa o łagodnie esowatym profilu, z lekko wyodrębnioną, krótką szyjką i wywiniętym na zewnątrz brzegiem, zdobiona liniami płytkich dołków.

O ile misy pierwszego rodzaju są powszechne na cmentarzyskach kultury pomorskiej, to misy na pustych nóżkach są spotykane dość rzadko.

D. Naczynia o nieokreślonej funkcji

Są to dwa naczynia (misy) znalezione luźno. Pierwsze z nich — duża chropowata misa z zagiętym do wnętrza wylewem (ryc. 3, a) — mogło pełnić funkcję popielnicy. Drugie naczynie — półkulista misa z lekko wywiniętą na zewnątrz pogrubioną krawędzią — mogło stanowić dodatkowe wyposażenie grobu (tzw. przystawkę) lub, co mniej prawdopodobne ze względu na stosunkowo niewielką średnicę wylewu, mogło być użyte do przykrycia popielnicy. Obie formy są dość często spotykane wśród materiałów kultury pomorskiej.

Przedmioty metalowe

Z grobu nr 1 pochodzi fibula żelazna nawiązująca swą formą do fibul bębnekowych młodszych odmian. Fibule tego typu (Doppelpaukenfibeln), znane głównie z kręgu zachodniohalsztackiego i kultury jastorfskiej, datowane są na okres HaD3 (Z. Woźniak 1979, s. 139—140). Nie są mi jednak znane bezpośrednie analogie do okazu z Kornacie. Najbliższą jest pochodząca ze schyłkowołużyckiego cmentarzyska w Kietrze zapinka zbliżona do odmiany V1 Doppelpaukenfibeln wg podziału J. Bergmanna (M. Gedl 1972, s. 13, ryc. 2:3). Z grobu nr 1 pochodzą również igła i fragment szczypczyków, oba przedmioty wykonane z żelaza. Szczypczyki, zarówno brązowe jak i żelazne są dość popularnym elementem wyposażenia grobów, przy czym sugeruje się, że egzemplarze żelazne są szczególnie charakterystyczne dla młodszej fazy kultury pomorskiej (T. Węgrzynowicz 1979, s. 175, S. Czopek 1992, s. 72—73). Natomiast igły żelazne nie są znane z grobów kultury pomorskiej (występują natomiast w kulturze lużyckiej).

Wśród przepalonych kości w popielnicach grobów nr 1, 4 i 5 znajdowały się drobne, niektóre częściowo nadtopione, fragmenty drucików brązowych bądź innych niewielkich, nieokreślonych wyrobów. Ślady brązów widoczne były również na niektórych fragmentach kostnych. Tego typu znaleziska znane są z wielu cmentarzysk i należy

je interpretować jako pozostałości drobnych ozdób (S. Czopek 1992, s. 71—72).

Inne

W grobie nr 5 znaleziony został niewielki fragment nieokreślonego przedmiotu kościanego — ułamek płaskiej tarczki (płytki) z nawierconymi otworkami różnej wielkości. Jest to zapewne pozostałość oprawki bądź okładziny kościanej. Tego typu przedmioty, niezbyt często, co może wynikać z ich łatwego zniszczenia w ogniu stosu, spotykane są w grobach kultury pomorskiej (S. Czopek 1992, s. 76).

Chronologia

Analizę chronologiczno-typologiczną materiałów z Kornacie przedstawia tabela 2.

Tabela 2

Chronologia materiałów

Zespół/zabytek	typ	Faza			
		I	II	III	IV
Grób 1 klosz popielnica 1 popielnica 2 misa zapinka igła	I7Dc1		■	■	
	II5Ab		■	■	
	II1Ba1	■			
	III5Ab2c1		■	■	
	Doppelpauken		■	■	
	—		■	■	
Grób 2 klosz popielnica misa	II10Dc1		■	■	
	II5Bc		■	■	
	III5Ab2		■	■	
Grób 3 klosz popielnica misa	I2Ba1		■	■	
	II5B		■	■	
	III5Ab2		■	■	
Grób 4 klosz popielnica	I2Ea1		■	■	
	II5B		■	■	
Grób 5 klosz popielnica misa	I9C/I2E		■	■	
	II5Dc		■	■	
	III5Ab2		■	■	
luźne misa 1 misa 2	III2G	■	■	■	
	III1Gb2		■	■	

Przyjęto w niej datowanie poszczególnych typów naczyń zaproponowane przez S. Czopka (1992, s. 40—44). Z przedstawionej analizy wynika, że materiały te mieszczą się głównie w II i III fazie rozwoju kultury pomorskiej, datowanych na okres HaD2 — LtB1 (HaE wg S. Czopka — 1992, s. 87). Za zwartością chronologiczną odkrytych dotychczas grobów przemawia również jednolity typ.

Uściślenie podanej chronologii wydaje się możliwe w przypadku grobów nr 1 i nr 4. Z pierwszego z nich dysponujemy jedynym precyzyjniejszym datownikiem — zapinką zbliżoną do datowanego na HaD3 typu Doppelpaukenfibeln. Biorąc pod uwagę całość materiałów z tego grobu wydaje się, że można go datować na koniec II fazy kultury pomorskiej (koniec HaD3, ewentualnie początek LtB1). Z kolei grób nr 4, ze względu na popielnicę z pogrubionym, profilowanym brzegiem, nawiązującą już do form przeworskich z młodszego okresu przedrzymskiego, należałoby wiązać raczej już z końcem fazy III, może nawet fazą IV. Również brak misy przykrywającej popielnicę zdaje się sugerować datowanie tego grobu na późny (schyłkowy) etap rozwoju kultury pomorskiej.

Na zakończenie należy stwierdzić, że mimo fragmentarycznego jedynie rozpoznania, cmentarzysko w Kornacicach ze względu na charakterystyczny rodzaj grobów z kloszami ściśle obłożonymi kamieniami, wyjątkowy pod względem konstrukcji („piętrowy”) i wyposażenia grób nr 1 wydaje się jednym z ciekawszych, rokujących duże możliwości poznawcze stanowisk kultury pomorskiej z Małopolski.

WYKAZ CYTOWANEJ LITERATURY

Chomentowska B.

1970 *Cmentarzyska kultury pomorskiej na Mazowszu*, „Świątowit”, t. 31, s. 189—280.

Czopek S.

1992 *Południowo-wschodnia strefa kultury pomorskiej*, Rzeszów.

Dąbrowska T.

1977 *Próba ustalenia chronologii względnej cmentarzysk kloszowych z obszaru Mazowsza*, „WA”, t. 42, s. 117—138.

Gądzikiewicz M.

1954 *Wybrane zagadnienia z badań nad kulturą grobów kloszowych*, „WA”, t. 20, s. 134—173.

Gedl M.

1972 *Kietrz, district of Głubczyce*, „Recherches Archeologiques de 1971”, Kraków, s. 12—14.

Godłowski K.

1981 *Kultura przeworska* (w:) *Prahistoria ziem polskich*, t. V, Późny okres lateński i okres rzymski, red. J. Wiśniewski, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk, s. 57—134.

Malinowski T.

1069 *Obrządek pogrzebowy ludności kultury pomorskiej*, Wrocław—Warszawa—Kraków.

Moskwa K.

1976 *Kultura łużycka w południowo-wschodniej Polsce*, Rzeszów.

Mycielska R., Woźniak Z.

1990 *Cmentarzysko wielokulturowe w Błoniu, Część II. Osada i cmentarzysko grupy tarnobrzeskiej. Cmentarzysko kultury grobów kloszowych*, „MA”, t. 25, s. 5—77.

Pietraszewski J.

1924 *Notatki archeologiczne z Ziemi Sandomierskiej*, „WA”, t. 9, s. 120—124.

Różańska H.

1962 *Sprawozdanie z badań ratowniczych na cmentarzysku w Sochaczewie-Trojanowie za lata 1959—1960*, „WA”, t. 28, s. 174—191.

Węgrzynowicz T.

1979 *Kultura grobów kloszowych* (w:) *Prahistoria ziem polskich*, t. IV, Od środkowej epoki brązu do środkowego okresu lateńskiego, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk, s. 169—178.

1984/88 *Uwagi o kulturze grobów kloszowych na Mazowszu i Podlasiu w świetle próby typologicznej klasyfikacji ceramiki*, „WA”, t. 49, s. 3—16.

Woźniak Z.

1979 *Chronologia młodszej fazy kultury pomorskiej w świetle importów i naśladownictw zabytków pochodzenia południowego* (w:) *Problemy kultury pomorskiej*, Koszalin, s. 125—148.

Zawadzka B.

1964 *Cmentarzysko kultury grobów kloszowych w Warszawie-Henrykowie*, „Mat. Star.”, t. 10, s. 229—321.

Marek Florek

Rettungsuntersuchungen auf dem Gräberfeld der Pommerschen Kultur in Kornacice, Fundstelle 1, Gemeinde Opatów, Wojewodschaft Tarnobrzeg

Zusammenfassung

Auf dem zufällig entdeckten Gräberfeld der Pommerschen Kultur in Kornacice, Gemeinde Opatów (Fundstelle 1) wurden Rettungsarbeiten durchgeführt. Dabei wurden 5 Gräber freigelegt. Alle gehören zum Typ Leichenverbrennungs-, Urnen-, Glockengräber. Jedes davon besteht aus einer Glocke und einer mit einer Schüssel aufgedeckten Urne. Nur im Falle des Grabs Nr. 1 befanden sich unter der Glocke zwei aufeinanderstehende Urnen (Taf. IB), im Grab Nr. 4 besaß die Urne keine Bedeckung (Schüssel). Die Urnen und Glocken standen auf Pflastersteinen oder einzelnen Steinen, die Glocken waren dicht zylinderförmig mit Steinen umgeben. Die Grabausstattung bilden außer Keramik näher unbestimmte bronzenen Schmuckfragmente (Gräber Nr. 1, 4, 5) und eiserne Zangen, Nadel und Fibel, dem

Typ Doppelpaukenfibel ähnlich. Alle stammen aus dem Grab Nr. 1 (Taf. IA, 5—7). Unter untersuchten Gräbern wäre besonders beachtenswert das Grab Nr. 1 — er besitzt eine spezifische Stufenstruktur von zwei Urnen und eine relativ reiche Metallausstattung, darunter die erwähnte Fibel. Sie erlaubt, das Grab Nr. 1 auf die HaD3 der Pommerschen Kultur — auf ihre III. Phase, eher auf das Ende dieser Phase zu datieren. Die übrigen Gräber sind allgemein auf die II. — III. Phase der Pommerschen Kultur zu datieren, vielleicht mit der Ausnahme des Grabs Nr. 4 — die Urne aus diesem Grab weist Merkmale auf, die an die Przeworsk-Kultur aus der jüngeren vorrömischen Zeit anknüpfen, das Grab wäre demnach mit dem Ausgang der III. bzw. mit der IV. Phase zu verbinden.

Спасательные исследования на могильнике поморской культуры в Корнацицах
памятн. 1, гмина Опатув, воеводство Тарнобжегское

Резюме

На случайно выявленном могильнике поморской культуры в Корнацицах гм. Опатув (памятн. 1) произведены спасательные исследования, в ходе которых обнаружено 5 погребений. Все они относятся к категории урновых, подклешевых погребений с телосожжением, состоящих из перевернутого вверх дном клеша, который накрывает урну, дополнительно прикрытую миской. Только в случае погребения 1 под клешем находились две, одна на другой, урны (табл. 1 В), зато в погребении 4 урна не сопровождалась накрывающей ее миской. Урны и клеша были установлены на вымощенных камнем площадках или на отдельных камнях, кроме того, клеша были обложены извне плотно прилегающими один к другому камнями, образующими цилиндрическое сооружение. Погребальный инвентарь, помимо керамики, составляли фрагменты бронзовых украшений неопределенного харак-

тера (погребение 1, 4, 5), а также железный пинцет, игла и фибула, близкая к типу Доппельпаукенфибель, происходящие из погребения 1 (табл. I А, 507). Среди исследованных могил особого внимания заслуживает погребение 1 в виду как специфического „позажного“ размещения двух урн, так и относительно богатого на металлические предметы сопровождающего инвентаря, в том числе упомянутую выше фибулу. Эта фибула позволяет датировать погребение 1 периодом На 3, или скорее концом II фазы поморской культуры. Остальные погребения следует датировать на общем основании II—III фазой поморской культуры, возможно, за исключением погребения 4, урне которого присущи черты, тяготеющие к керамике пшеворской культуры раннеримского периода, в связи с чем следовало бы датировать его концом III, возможно, IV фазой.